

TERCÜMELER :

KİLİKYA'DA KEŞFEDİLEN YENİ FENİKE YAZITLARININ TARİHİ ÖNEMİ*

Prof. Dr. Theol. ALBRECHT ALT

Leipzig Üniversitesi

Helmuth Th. Bossert tarafından Kilikya'nın Doğu ucunda, Orta Pyramos'ta, Karatepe harabelerinde keşfedilmiş olup** bir tanesi hakkında Johannes Friedrich'in, bu derginin 1948 nüshalarından Sayı 76'da, transkripsiyonlu filolojik açıklamalarla bir tercüme sunmuş olduğu¹ yazıtların, bir çok bakımlardan büyük tarihî önemi vardır. Bir kere burada ilk defa Kilikya'da bir hükümdarın resmî anıtları olduğuna şüphe götürmeyen eserler üzerinde Fenike dilinde ve yazısıyla yazılmış uzun metinlerin bulunmuş olması büyük önem taşımaktadır. Vaki biz uzun zamandan beri biliyorduk ki

* Forschungen und Fortschritte dergisinin yıl 24, sayı 11/13, Haziran 1948 nüshasından Nusret Hızır tarafından dilimize çevrilmiştir.

** Buluntu tarihinden itibaren henüz pek kısa bir zaman geçmiş olmasına rağmen Karatepe yazıt ve eserleri hakkında dünya bilim alanında şimdiye kadar müteaddit etüd ve yazılar çıkmış bulunmaktadır. Fırsat düştükçe bunları Türkçeye çevirip yayınlıyacağız. Prof. Albrecht Alt'in yukarıdaki etüdü bunlardan birini teşkil etmektedir. Bu vesile ile Karatepe'nin keşfi hakkında şu noktayı bir daha tebarüz ettirmek istiyoruz: Karatepe harabesini ilk defa tanıyan ve burasını müteaddit defa ziyaret eden Kadırlı Merkez İlkokulu öğretmenlerinden Ekrem Kuşçu olmuştur. Ekrem Kuşçu'nun şifahî açıklamasına dayanarak harabenin öneminden ilk defa etnograf Ali Rıza Yalçın bahsetmiştir (bk. Türk Sözü Gazetesi, 15. Nisan.1939 - Adana). Harabeye ilk ilmi ziyaret 1946 senesinin şubat ayında İstanbul Üniversitesi Eski Ön Asya Kültürlerini Araştırma Enstitüsü adına, Ekrem Kuşçu'nun rehberliği ve Adana Müzesi Müdürü Naci Kum'un iştiraki ile Prof. Bossert ve Dr. Hâlet Çambel tarafından yapıldı.

¹ Bir heykelin libası üzerinde bulunan ve Friedrich tarafından incelenen yazıt (Bossert, Karatepe (1947). Lev. XL - XLV) 'dan ve önemsiz iki parçadan başka şimdiye kadar yalnız bir kapı aslanı üstünde bulunan bir yazıt yayınlanmıştır; bunun 7 satırından parçalar kalmıştır ki, iki kelimedен sarfınazar (karşılaştırınız, aşağıda Not 18) heykel yazıtının mukabil yerleri ile (10.III - 12.II) tamamen uygun düştüğüdür (Bossert, yuk. eser, Levha XL V.).

Güneyin sahil şehirlerinde icat edilmiş Fenike'nin harfli yazısı ve, bununla bağlı olarak gelişmiş Fenike yazı dili, Milâddan önce birinci binyılın başından biraz sonra Suriye Kuzeyindeki bazı devletlerde (yani Fenike dil alanının dışında), kullanılmaya başlamıştı. Bilhassa bundan bir müddet evvel Karatepe'nin aşağı yukarı 40 kilometre Güney-Doğusunda kâin Zincirli'de saltanat sürmüş ve Milâddan önce IX. yüzyılın ikinci yarısında yaşamış olan J'audi'li Kırıl Kilamuva'nın Fenike'ce yazıtları sayesinde bu olay büyük bir katiyetle meydana çıkmıştır². (Karatepe'nin aşağı yukarı 28 kilometre Güney — Güney - Doğusunda, Zincirli'nin 15 kilometre Batısında kâin) Hasanbeyli'den bir Fenike yazıtının maalesef pek ufak bir parçası, -ki Milâddan önce VIII. yahut VII. yüzyıldan kalma olacaktır - müteakip zaman için tamamlayıcı bir belge telâkki edilebilir³. Fakat yalnız bu buluntulardan, Fenike yazı sisteminin bu yüzyıllarda Kilikya'da aynı veçhile hâkim olduğu sonucunu çıkarmaya teşebbüs etmek, pek fazla cüretli bir hareket olurdu. Zira Zincirli'nin — J'audi kırallarının bu başkentinin— Suriye ile Kilikya arasında tabii sınırı teşkil eden Amanos'un yüksek siperi gerisinde ve Doğuda Suriye çukurunun derinliklerinde bulunduğunu düşünmek lâzımdır; onun için J'audi hâkimiyetinin, Amanos'un Batı tarafına yayılması pek kabul edilemez; bilhassa Karatepe hakkında yeni yazıtlardan şu nokta sarîh olarak anlaşılıyor ki, orada siklet merkezi daha Batıda, Kilikya'da bulunan bir devletin hükümdarı hüküm sürüyordu. Birbirinden bu derece vazih bir şekilde ayrılmış iki komşu devlette aynı resmî yazı sisteminin mevcudiyeti ve istimali hiç bedihf bir keyfiyet değildir; bu ancak anıtların müspet şهادeti ile ispat edilebilir⁴. Bu bakımdan yalnız Zincirli'nin eski yazıtları değil, fakat —buluntu yeri Amanos'un Batı yamacında bulunduğu ve bahis konusu zamanda ihtimal Karatepe'nin

² Ausgrabungen in Sendschirli IV (1911), S. 374 v. dev., Abb. 273; V (1943) S. 102, Abb. 124, Taf. 47 f/9; karşılaştırınız: Lidzbarski, Ephemeris f. semit. Epigraphik 3 (1912), S. 218 v. dev.

³ Sachau, Sitzungsberichte d. Preuss. Akad. (1895), S. 122; Winckler, Altorient. Forschungen I 4 (1896), S. 305 v. dev. Clermont-Ganneau, Etudes d'archéol. orient. 2 (1877) S. 77 v. d.

⁴ J'audi'nin Kuzeyinde ve Güneyinde bulunan, Suriye'nin en yakın komşu devletlerinde (Gurgum, Unqi) Eti hiyeroglif yazısı hâkimdi.

mensup olduğu hâkimiyet sahasına dahil olduğu halde, — daha yeni olan Hasanbeyli yazıt parçası da lâzımgelen ispat kuvvetinden mahrumdur. Zira fragment halinde bulunması, muhtevanın yeniden kurulmasını (Rekonstrüksiyon'unu) ve sahibinin tespitini imkânsız kılmaktadır; öyle ki, yazıtın belki yerli halka değil de, Amanos'tan inşaat ağacı tedariki için yaptıkları bir seferde Hasanbeyli civarına gelmiş olan Güneyli Fenikelilere âit olacağı noktai nazarı ileri sürülebilmiştir⁵. Meselenin bu eski durumuna karşılık, artık Karatepe yazıtları sayesinde, Kilikya toprakları üzerinde Doğu hâkimiyet alanının bir zamanlar Fenike yazı sistemi inşâ alanına girdiğinin kat'î olarak ispat edilmiş olması, ve, bununla birlikte, şimdiye kadar tek başına bulunan Hasanbeyli parçasının bundan böyle büyücek bir ülke ve tarih kompleksi içine sokulması, şüphesiz önemli bir ilerleme ifade eder.

Komşu Suriye'de ahvalin aldığı inkişafı yapılacak bir mukayese, daha da fazla bilgi vermektedir. Zira, Zincirli'de, hem yazı hem dil bakımından Fenikece olan kiral Kilamuvâ yazıtlarından (IX. yüzyıl) sonra, VIII. yüzyılda J'audi tahtına çıkan haleflerinin yazıtları, vakıa hâlâ Fenike yazısıyla, fakat artık Fenike dilinde değil Aramî dilinde yazılmıştır⁶. Demek oluyor ki hem burada, hem de Kuzey Suriye'nin bize yine VIII. yüzyıldan Aramî yazıtlar bırakmış olan kısımlarında, o zamanlar, besbelli, yazısı ile birlikte kabul edilmiş eski Fenike dilinden kurtulup başka bir Samî dili kabul etmek hususunda şuurlu bir hareket vukua gelmiştir; bu dili ise Aramîler, Arabistan çölünden göçtükleri zamandan beri kültür memleketlerine sokmuşlardı⁷. Bununla göze çarpacak bir tezat teşkil etmek üzere, harflerinin şekline (bilhassa Kaph ile Mem'in şekillerine)

⁵ Lidzbarski, yuk. eser, S. 2. Anm. 1.

⁶ Ausgrabungen in Sindschirli I (1893), S. 49 v. dev., 55 v. dev. Abb. 16, Taf. VI, VIII; IV(1911), S. 377 v. dev., Abb. 275 f. Taf. LX, LXVII; V (1943), S. 73, 119 v. dev. Taf. 38 b. 58 t-v. Karşılaştırınız: Lidzbarski, Handbuch d. Nordsem. Epigraphik I (1898), S. 440 v. d., II (1898), Taf. XXII - XXIV.

⁷ Burada en önemli anıtlar, Afis sütunu (stel'i) üzerindeki en büyük kısmı Aramîce olan yazıt (Pognon, Inscriptions sémitiques de la Syrie etc... (1907) P. 156 v. dev. PL. IX. f; karşılaştırınız: Lidzbarski, Ephemeris 3 (1909), S. 1 v. d.) ile Suçin stelinin sırf Aramî olan yazıtıdır (Ronzevalle, Mélanges de l'Université Saint - Joseph, XV, 7 (1931), P. 235 v. dev.; Hans Bauer, Archiv f. Orientforschung, 8 (1932) s. 1 v. dev.).

bakılacak olursa, muhakkak surette IX. yüzyıldan değil, Hasanbeyli parçası gibi en erken VIII. yüzyıldan, hatta daha da muahhar, yani VII. yüzyıldan olduğu anlaşılan Karatepe yazıtları, Fenike dilini kullanmakta ısrar ediyor, bununla da Kilikya'nın — tıpkı Aramî'lerin memleketi ele almalarından ya hiç müteessir olmaması, yahut da siyaset bakımından kaale alınmıyacak ölçüde müteessir olması gibi-Suriye'de yapılan Aramileşmeye iştirâk etmediğini anlatmak istiyor⁸. Demek ki burada şu olayı müşahede ediyoruz: IX. yahut da belki X. yüzyılda, Fenike'lilerin o zamanlar tamamen gelişme halinde bulunan kültürleri sayesinde komşu memleketler arasında husule gelmiş bir birlik ve iştirâk, Suriye'de vukua gelen bir özel gelişme dolayısıyla ortadan kalkıyor⁹. Yunanlıların Fenike yazısını almaları (ve tâdil etmeleri)'nin de ilgisi bulunduğu bu gelişmenin başlangıcını, Karatepe yazıtları, zaman mesafelerinin pek büyük olması dolayısıyla, ışıktandıramaz.

Fakat, Aramî dili rekabetinin mevcut olmadığı bu devlette bile, resmî tahrirata, Fenike tesiri kayıtsız şartsız hâkim olmaktan uzaktı. Hemen ilk ziyaretinde Bossert, Eti Hiyeroğlifi denen yazıda yazılmış yazıt parçalarına rasladı, daha sonra da iki monümental kapı binasının kalıntılarını meydana çıkardı; bunlar, kaide kaplamaları tasvirler taşımadıkları yerlerde tamamen yeknasak olarak Fenike ve Eti - hiyeroglifi yazıtları ile kaplıdır¹⁰. Eti Hiyeroglifi yazılı ve dilli anıtların çok yayılmış olduğu Suriye'de de bu sistemin, Fenike ve Aramî sistemi ile aynı değeri haiz olarak yan yana bulunduğu, benim bildiğime göre, hiç bir yerde tespit edilmemiştir; her bir devlet orada sistemlerden ya birini yahut ötekini kullanmakta, hiç bir zaman her ikisini aynı zamanda kullanmamaktadır. Karatepe alanında resmî tahriratın kati

⁸ Tarsus civarında kazılarda bulunan, ihtimal biraz daha muahhar, iki Samî kap yazısının (Gordon, Bulletin of the American Schools of Oriental Research 78 (1940), S. 9 v. dev.) Aramî telâkki edilmemesi gerekir.

⁹ Orta ve Kuzey Suriye'de yazı sisteminin Aramileşmesinin çıkış noktasını, ihtimal, Dımişk Aramî büyük devletinde aramak gerek; bu devletin hâkimiyet çevresinden, ta 9 uncu yüzyıla ait bir stel bu kere tanınmıştır (Dunand, Bulletin du Musée de Beyrouth 3 (1939), P. 65 v. dev.; karşılaştırmız: Albright, Bulletin of the American Schools of Oriental Research, 87 (1942), f. 23 dev..)

¹⁰ İlk parça: Bossert, yuk. eser, Taf. XXVIII. No. 139. Başka buluntular henüz yayınlanmamıştır.

olarak çift yazılı ve çift dilli olması, Kilikya'nın her zaman Küçük Asya ile Suriye arasında sınır merhalesi olmasının, "her biriyle bağlı, hiç birine tamamen mensup değil," olmasının, ifadesi olmak hasebiyle çok dikkate şayandır. Demek oluyor ki burada bu iki sistem arasında bir vasat durum karşısında bulunuyoruz: Eski olan Eti Hiyeroglifi, daha genç olan Fenikece'nin nüfuzuna engel olacak kadar kuvvetli değil, fakat onun tarafından büsbütün ortadan kaldırılacak kadar da zayıf değil; üstelik Eti Hiyeroglifi, ta eski zamanlardan, herhalde ikinci binyıldan beri yerli halk kitlesi içinde ziyadesiyle kökleşmiş olacak, halbuki Fenike kültür nüfuzunu, belki bazan sahil yerleşmeleri müstesna, ancak ve ancak küçük bir Fenikeli göçmen tabakası taşımış olacaktır¹¹.

Böylece, Karatepe'nin şimdiye kadar yayınlanmış yazıtlarının bazı teferruatından anlaşılıyor ki, burada Fenike yazı sistemi, kendisine yabancı bir zemin üzerine yerleşmiştir. Bu metinlerin lisanı kullanımındaki bazı barbarizm'lere (uydurma, yahut yanlış kullanılmış kelimelere) Friedrich işaret etmiştir, ve yazdırıcısı olan kiral ʔtwd ile ondan müştak, bu kiral tarafından kurulmuş ʔztwdj şehrinin adının Fenikece olmayıp Sami dilinden de olmadığını, fakat eski bir Küçük Asya dili ile açıklanabileceğini, bizzat Bossert hemen görmüştür¹². Kırılın, kendisine ait olarak saydığı unvanlar arasında bir tanesi muhakkak Sami dilinde değildir; bu unvan münferit olarak duran Wrk kelimesidir ki belki, VIII. yüzyılın ikinci yarısından bir Que kırılı Urikki'nin adı (yahut unvanı ?) ile ilgili telâkki edilebilir¹³. Ztwd'in hâkimiyeti altında bulunan Dnıjm kavminin adının ne olduğunu bir yana bırakalım; bu adın muntazaman (kiral Kilamuva yazıtında da) gentilizium'ların (soy sop ifade eden şekillerin) Sami sonu j, ve Fenikece'nin cemi müzekker sonu m ile yazılmış olması, şüphesiz, onun son olarak nereden geldiğine dair

¹¹ Eti Hiyeroglif yazısının, milâddan önce daha 2'inci binyılda Kilikya'ya da nüfuz etmiş olduğu, bir Eti büyük kırılının Pyramos'ta, Misis'in Doğusunda, Sirkeli'de bulunan kaya kabartmasının izah yazısından öğrenilmektedir. (Garstang and Güterbock, Liverpool Annals of Archaeology and Anthropology 24 (1937), S. 64 v. dev.; karşılaştırınız: Bittel, Archäol. Anzeiger, 1939, Sp. 127 v. dev.; Güterbock, Siegel aus Boğazköy I (1940), S. 23 v.d.).

¹² Eğer yanılmıyorsam, ʔZtwd muntazaman kırılın adı (heykel yazıtı; II, III, 17, 19.) ʔZtwdj ise, (III, 3 15. IV 11(?), 15, 19); (Aslan yazıtı 5), şehrin adı olarak geçmektedir.

¹³ Belki bu kelime, Hasanbeyli yazıtının 5 inci satırında da geçiyor.

karar verdiremeyecektir. Sonra, Karatepe metinlerinde zikrolunan iki tanrıdan yalnız biri halis Fenikece adlandırılmaktadır, fakat bu da Samî olmyan bir adın Fenikece tefsiri olabilir: Rşp şprm, "Kuşların Rşp'si,, (?)¹⁴; ötekinin adı ise sarahaten Samce olarak B'I "efendi, hâkim,, dir; fakat tam adı "B'I Krnrj s,, dir ki, bu son kelimenin,— ne mânada olursa olsun,— Samî olamayacağı ve Kilikya'da yerleşmiş her hangi bir dilden olduğu şüphe götürmez¹⁵. Samî bir nida edatı ile Sami olmyan bir has ismin buna pek benzer birleşmesi, aşağıda üzerinde duracağım ve bir kaç kere geçen Bt Mps tabirinde de kendini göstermektedir.

Bu yabancı üslup ve dil nikabı altında, Doğunun resmî yazıtları için, bilhassa birinci binyıl için normal olan muhteva saklı bulunmaktadır; yani: kiralın ad ve unvanlarından sonra, evvelâ cenkteki başarıları, sonra binaları hakkında bir rapor, sonunda, herhalde (metin, burada, hiç iyi muhafaza edilmiş değildir) ilerisi için takdis ve lânetleme; hepsi kiralın ağzından müfred mütekelim olarak... Bütünü kelimece o kadar zengindir ve, bir iki satır müstesna, fikirler o kadar vuzuhlu ifade edilmiştir ki, olaylar hakkındaki hikâyeden doğrudan doğruya tarihî bir tasvir elde edilmektedir. Unvanlarının hiç birinde kendini belirli bir yerin yahut ülkenin hükümdarı olarak vasıflandırmıyan, fakat, milli bir hükümdar olarak "Danuna'lar kralı,, diye vasıflandıran ve sonra Danuna'lar için neler yaptığı üzerinde duran kiral Ztwd, bu kavimle birlikte, herhalde, menşe bakımından Doğu Kilikya'dan, yani muhakkak Batıda Pyramos kenarında Misis (Mopsuestia) ile Doğuda Budrum (Kastabala - Hieropolis) arasındadır. Burası, Roma Kayserlik devrinin başında, yerli Tarkondimotos hânedanının hâkimiyet alanının çekirdeği idi; muahhar ilkçağda

¹⁴ Tanrı adı Rşp'yi, yazıtlarımızda nerede görülüyorsa (Heykel yazıtı III. 8, 10; Aslan yazıtı 7; 6 nın başının tamamlanması gerekir) Şprm kelimesi takip ettiğinden, her ikisi herhalde birbirine bağlı olup müştereken tanrının özel bir ad veya sıfatını ifade etmektedirler. Bu hususta bilhassa Rşp için yakındaki Kıbrıs adasının Fenike'ce yazıtlarında bir çok paraleller mevcuttur.

¹⁵ Kelime, yer adı Karind(ion) dan müştak olabilir; bu adı Waddington, Misis (Mopsuestia) 'e ait muahhar bir Yunan yazıtından çıkarmıştır (Kolleksiyonunda, No. 1506); karşılaştırdınız, bir de Batı Kilikya'da bir şehir adı olan Kelenderis (I, r den çıkmış?).

da II. Kilikya eyaletinin en büyük parçasını teşkil etmiştir¹⁶; tabii Amanos'un Batı yamacı ile Pyramos'un vadisi de dahil olmak üzere, -ki burada Karatepe üzerine yeni Ztwdj' şehri kurulmuştur. Fakat kıralın bahsettiği cenk seferleri bu istikamete değil, münhasıran Batıya doğru gitmiştir ve bu teşebbüslerin neticesi şu olmuştur ki, Batı'da hâkimiyet altına yeni alınmış halkı, yahut hiç olmazsa onun bir kısmını, hâkimiyet alanının Doğu tarafına, denklik için de kendi Danuna'larını yeni fetholmuş Batı'ya yerleştirmeye muvaffak olmuştur. Bu sonuncuların yeni ikamet alanı olarak, mükerreren "dn,, ovasının bütün bölgesinden bahsettiğinden anlaşılıyor ki, burası -Kuzeyde Toros geçitlerine müteveccih, korkulu dağlık hinterland'ı dahil, bugünkü Adana ovası-saldırıışlarının hedefi idi¹⁷. Böylece büyümüş devletin Doğu kenarında kurduğu yeni şehir ise, her halde Batıdan tehcir etmiş olduğu halkı yerleştirdiği bölgenin sağlam merkez noktası, yahut serhad kalesi vazifesini görecek; aynı zamanda, bizzat ifade ettiği gibi, "dn ovası için karakol ve Bt Mps için Doğudan gelecek saldırılara karşı istihkâm olarak,, düşünülmüştü¹⁸. Bt Mps, burada, devlet bütünü içinde ayrı ve ayrıca önemli bir parçanın adı olarak görülüyor. Halbuki başka bir yerde de, şimdi ilk defa hâkimiyet altına alınan halkın evvelce Bt Mps'e hiç hizmet etmemiş olduğundan bahis olduğuna göre, bu sefer de siyasi bir varlık, belki bir hükümdar

¹⁶ Karşılaştırınız : Calder, *Journal of Roman Studies* 2 (1912), P. 105 v. ev. Jones, *The Cities of the Eastern Roman Provinces* (1937) P. 203 v.

¹⁷ O civarın eskiden âsayişsiz olduğunu anlatan şu tasvirde «eskiden o kadar korkulurdu ki (her) insan, (orada), yolunu yürümekten korkardı». (Heykel yazıtı, III, 1-3) hemen sonra gelen cümle'nin başı şu tarzda okunabilirdi: «Wbjmtj 'nk 'st tkl» fakat benim zamanımda bir kadın bile (oraya gidebilirdi) (III, 3-4); ama o zaman da cümle'nin devamı karanlık kalırdı.

¹⁸ Yeni şehrin adlandırılması hakkındaki ilk cümle ev. (Heykel yazıtı, III, 8) bozulmuş ve şu anlaşılmaz şekle girmiştir: 'aztwdj WSM, 'ztwdj Sm nk Wst şeklinde tamamlama, 15 III müvazisi ile elde edilmekte ve bütün metindeki mevkiine bakılırsa heykel yazıtının III, 15 ine değil, III, 8 ine tekabül eden Aslan yazıtı, satır 5 ile teyyüd etmektedir. Onun için ben, bütün III 7-12 parçasını, Friedrich'ten bazı inhirafarla şöyle tercüme ediyorum: «ve bu şehri bina ettim ve 'Ztwdj' adını koydum; zira Baal ile Rşp Şprm, (onu) bina etmek için beni göndermişlerdi. Ve böylece onu Baal ile Rşp şprm'in iradesine uyarak (?), tokluk, rahatlık, hoş ikamet ve yürek sükûneti içinde bina ettim ki, Adana ovası ile Bt Mps için bir karakol olsun».

hânedanı adı olarak kullanılmaktadır. Tabirin bu çift mânası, fikrimce, hâkim hânedanın adını, aynı zamanda da bu hânedanın, devletin geri kalan ülkesinden devlet hukuku bakımından ayrı olan başkentini ifade etmesi ile en iyi açıklanmış olur. O zaman şu tahmin beliriyor: Bt Mps, Yunanca şekli Mopsu Hestia olup bugün, bozularak Misis şekline sokulmuş bir ad taşıyan ve Kilikya'nın iki ovası arasında (Adana'dan aşağı yukarı 30 kilometre mesafede) bulunan şehir olabilir; hem şu da inkâr edilemez ki, her iki ovaya hâkim bir kıralın başkenti olmak için, böyle bir şehir, mükemmel surette uygundur. Bu tahmin isabetli ise, efsanede bilici hükümdar ve şehir bânisi Mopsos'un adıyla anılan Kilikya'da Yunan yerleşmesinin birtakım münakaşaya sebep olan yaşı meselesine yeni bir ışık verilmiş olur; bu yerleşme harekâtının başlangıcının geçmişte Karatepe yazıtları zamanından çok daha gerilere gitmesi gerekir; meğer ki, Yunan efsanesi burada, Batıdan gelen göçle aslen hiç bir ilgisi olmıyan bir adı sonradan ele alıp benimsemiş olsun ¹⁹. Bu mülâhazalar, zarurî olarak bizi yeni bir meseleye: yeni metinlerin doğru tarihlenmesi meselesine götürmektedir. Yazıların özelliklerine bakılacak olursa, bunların, en erken milâddan önce 8 inci, hattâ 7 inci yüzyıldan olduklarına dair yukarıda yapılan tespit, tabiidir ki kifayetsizdir. Lâzım olan, haddinden fazla büyük bu zaman mesafesini, yazıtların ifadelerindeki münasebetleri, o yüzyıllara ait olup ekzakt olarak tayin edilebilen olaylar yardımıyla elden geldiği kadar daraltmaktır. Görüşüme göre bu gibi imkânlar hemen hemen hiç yok gibidir. Vakıa, 9 uncu yüzyılın 2 inci yarısında yaşamış D[n]nım'lerin, isimsiz bir kıralını, J'audi kıralı Kilamuva'nın yukarıda adı geçen yazıtından, J'audi'nin düşman bir komşusu olarak tanıyoruz. Doğu Kilikya'da Karatepe yazıtlarında bahis konusu olan hâkimiyet alanının aynının orada da bahis konusu olduğu şüphe götürmez. Bu eski şahadet bizim için önemli olmakla beraber, yeni metinlerin zamanından fazla uzakta bulunmaktadır. Danuna'lar devleti hakkında, daha yeni şahadetler, bilhassa, 9 uncu yüzyıldan itibaren Kilikya'ya mükerreren savlet etmiş (bunlardan biri- ya V.

¹⁹ Karşılaştırınız: Carl Robert, Die griechische Heldensage III, 2 (1926), S. 1469 v. dev.; Josef Keil, Mitteilungen des Vereins klassischer Philologen in Wien 3 (1926), S. 9 v. dev.; Afif Erzen, Kilikien bis zum Ende der Perserherrschaft (Phil. Diss. Leipzig 1940), S. 38 v. dev.

Salmanassar (727 - 722), yahut da Sargon (722 - 705) - ülkeyi büyük devletin eyaletler sistemine ithal etmiş) bulunan Asur büyük kırıllarının yazılarında da maalesef şahadetler yoktur; bunlar, daima yalnız Que kırıllığından bahsederler; ve onlarca Kilikya eyaletlerinin adı da budur²⁰. Asur'luların bu sükûtu üzerine, onların Suriye'de benzer olaylar üzerinde verdikleri haberlere dair yapılan müşahedelerden, Kilikya'da, ülkenin bir Asur eyaleti haline girmesinden önce, Danuna'ların kendi kırılları altında bir hâkimiyet alanı bulunması imkânsız görünüyor, öyle bir Danuna'lar kırıllığı ki, ya küçük yahut büyük ölçüde gevşek bir Que kırıllıkları birliğine tâbi bir parça, yahut da böyle bir birliğin yanında tamamen serbest yaşadıkdan sonra komşu bölgelerle birlikte Que eyaleti adlı yeni birliğin içine girmiştir²¹. Fakat Karatepe yazıtlarında, bunları Asurdan önceki durumdan iştikak ettirmeği ayrıca tavsiye ettirecek her hangi bir izi, bir işareti göremiyorum; kiral Ztwd'nin savaş başarılarını tasvir ederken "kuvvetli memleketleri,, hâkimiyeti altına almasından bahsetmesi, fakat ellerinden bu memleketleri savaşla aldığı yabancı hükümdarlardan bahsetmemesi²², bana, bunun aleyhine bir delil gibi geliyor. Yazıtların daha muahhar bir zamandan kalma olmaları imkânını da şimdilik gözönünde bulundurmak gerekiyor. Kilikya'nın Asur eyaleti olduğu zaman pek bahis konusu olamaz. O zamanlar, bir Danuna kırıllının — büyük kırıllın vasali olarak tanınmış ve babadan kalma kırıllığının başında bırakılmış olsa bile — Asur genel valisinin gözü önünde, büyük devletin aleyhine Karatepe metinlerinin iddia ettiği gibi, bu kadar ilerilere varan ilhaklarda bulunabilmesi kolay kolay tasavvur olunamaz. Fikrimce bu olaylar, Asur sisteminin izmihlâlinden sonra, eski yerli hâkimiyet düzeninin yeniden ihyası olarak pekâlâ düşünülebilir. O zaman bu düzenin belli bir parçasında enerjik bir ferde, henüz teşkilâtlanmamış eski eyalet üzerine savlette bulunmuş olur. O zaman da Karatepe yazıtlarının mağlûp olmuş hükümdar-

²⁰ Forrer, Die Provinzeinteilung des assyr. Reiches (1920) S. v. dev., 83; Naster, l'Asie Mineure et l'Assyrie (1938); Erzen, yuk. eser. S. 54, v. dev.

²¹ Karşılaştırınız: Zeitschr. der Deutschen Morgenlând. Gesellschaft, N. F. 13 (1934). S. 233 dev.

²² Heykel yazıtı: II, 8 dev.: «Adana ovasının (bütün) bölgesi» ni, bu tabire göre besbelli kendi başına siyasi bir ülke telâkki etmek lâzımgeldiğinden, daha önce hükümdarının zikredilmesi bilhassa akla yakın geliyordu.

lardan değil, boyunduruk altına girmiş ülkelerden bahsetmesi, kiral³ Ztwd'nin, tımturaklı unvanlarını metne koyması, fakat âdet olduğu gibi kiralılıkta doğrudan doğruya selefi olarak babası (ve büyük babası)'ndan bahsetmeyip umumî olarak "benden önce gelen bütün kırıllar,, dan bahsetmesi açık bir mâna kazanır. Bu tefsir doğru olduğu takdirde, o zaman Pers'ler devrinde mevcut olan, ancak milâddan önce Ahameniş'lerin normal bir satraplığı haline sokulmuş olan Kilikya devletinin iki merhalesi içine doğrudan doğruya bir nazar atmış olacağız²³. Karatepe'de başka yazıt buluntularının yayımını büyük bir merakla beklemekteyiz; ümit edilir ki bunlar sayesinde Asur'dan önce ile Asur'dan sonra tarihleme gibi, işaret etmiş olduğumuz iki yoldan birini tercih hususunda bir karara varılacaktır.

²³ Karşılaştırınız : Erzen, yuk. eser. , S. 76 v. dev.